

עלילות גליפולי

ש. גונן

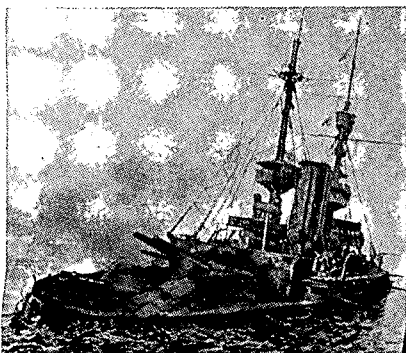
בענייני אסטרטגיה, מצביא כושל ומכשיל שאר מץ לבו אינו יכול למלא מקומו של מוח שקול וקר, הדרוש למצביא אמיתי; ולעומתו — טלעת, בעל פני הצועני, הנבון והשקול יותר מעמיתו — אולם חסר כוח-הרצון לעמוד בפני לחצו. לשני אלה מידה לא-רגילה של אכזריות. בהמשך מובא „הפתרון הסופי” ש-הכין טלעת לבעיית המיעוט הארמני הגדול ששכן ברחבי הקיסרות העות'מנית: השמדה גמורה. על כך שילם בחייו לאחר המלחמה, שכן צעיר ארמני, מניצולי אותה השמדה, יצפץ את גולגלתו בכדור אקדה.

סביב השניים סובבים השגרירים הזרים. המתמיד בחיזוריו אחריהם יותר מכל האחרים הוא השגריר הגרמני, פון-ראנגנהיים, העושה חי-זורו בהנחיית ממשלתו והמצליח לגרור את תורכיה למלחמה לצד גרמניה ואוסטריה הונגרית. במלים ספורות מתאר המחבר את השגריר הגרמני, דמות מיוחדת גם בימי זוהרה וגם בפילתה.

צ'רצ'יל ונסיון ה-18 במרס

לאחר-מכן עובר המחבר לתיאור אנגליה לפני ההחלטה לפתוח במסע הדרדנלים וגלי-

הנסיון נכשל...

המקור לכשרון המתגלה בתיאור האנושי של המחבר ברור. אין הוא איש צבא מקצועי ואף לא מדינאי, אלא עתונאי וסופר, שכשרונו לחקור בנעשה „מאחורי הקלעים”, למצוא סיבות גסטרות לאירועים גלויים (בין אם המדובר באנשים חברי הנהגה מדינית או צבאית ובין אם המדובר בגייסות העושים מלאכתם בשדה). מירחד כתב את „פרשת גליפולי” כעשר שנים לאחר מלחמת-העולם השנייה. ריחוק זמן זה איפשר לו להשקיף על מסת גליפולי כאדם, שברקע מחשבתו כבר טבוע השוני הרב בין לחמת-ההפירות הקפואה והשוחקת של מלחמת-העולם הראשונה לבין לחמת-התנועה המהירה, לעתים מהירה כ- „בזק”, של מלחמת-העולם השנייה. כחומר-מחשבה לקורא מגיש המחבר את תיאור הרקע, וניכר עליו, שבמלאכתו זו השקיע הרבה עמל זלטה. אין איפוא בספר כולו קט-עים, שהקורא יכול לקום ולומר: „פה טעה המחבר. השקפתו נראית לי מופרכת מיסודה”. הסיבה היא פשוטה: המחבר אינו מביע דעה פסקנית. מסתפק הוא בכך, שהינו מנחה את הקורא, ביד-אמן, בתוך פרטי הנעשה; וה-מסקנות צצות ועולות מאליהן.

התורכים הצעירים

את דבריו פותח המחבר בתיאורה של תור-כיה ערב הצטרפותה לצדן של גרמניה ואוסט-ריה-הונגרית — נגד בעלות הברית. גישתו התאורית — ישרה: צומת-העצבים של תור-כיה, היא בירתה קושטא, על האנשים השול-טים בה מזה, ועל קהל הדיפלומטים הזרים, המחזרים על פתחיהם של שליטים אלה, מזה. מובלטות דמויותיהם של ראשי „התורכים הצעירים”: אנוור קטן-הקומה ו„ענק-השחצ-נות”, המדמה כי הוא יורשם של נפוליון ופרידריך הגדול — בעוד שלמעשה הוא בור-

עשוי אדם לתהות: מה טעם הוציאה „מער-כות” את הספר „גליפולי” מאת אלן מורהד, שנושאו אחת הפרשות הנשכחות של מלחמת-העולם הראשונה? האם משום שיוסף טרומ-פלדור היה באותו מסע-מלחמה מפקדו של גדוד „נהגי הפרדות” העברי? או שמא מתוך רצון של חיטוט-לשמו בנככי ההיסטוריה הצבאית?

אך יקח בידו את הספר ויעלעל בו, יינכה הקורא, כי לא זו גם לא זו הסיבה העיקרית. עד מהרה יגלה, כי בידו לא ספר „יבש” או „מיושן”, אלא ספר „חי”. הספר דן לא רק בצדדיו הצבאיים-הטכניים של אותו מסע-מלחמה נשכת, אלא גם, ובעיקר, בצדדיו האנושיים. נגול בו טיבם של האנשים המהוים את „הנהגת המלחמה”; דמותם נפרשת, חור-פותיהם, בורותם או עיקשותם — החל מרמת מפקדים-ראשיים ועד קצינים זוטרים. הראי-שונים מגלים בחלקם אזלת-יד נוכח מצבים של משבר, כעוד האחרונים מגלים ברובם עוז-רוח ונכונות רבה להסתער בראש אנ-שיהם. ועל-הכל מתוארת הווייתם הקסומה והמוזרה של החיילים מן השורה — אותם אזרחים צעירים, מבריטניה ומן הדומיניונים שלה, שנקלעו לתוך עולם בלתי-שפוי של מערכת שחיקה אחת ממושכת וחסרת הכרעה. צעירים השרויים בצחנת פגרים, בתוך ענני עשן מתמיד שמקימים הקליעים והפגזים, המתגוררים כתולעים במחילות עפר, המת-ענים עינוי שאול בעטיים של זוכבי ענק מאוסים וטורדנים המכונים „זוכבי הפגרים”; אנשים, שדמותו של עולם שפוי וסדור אינה זכורה להם, אלא כחלום. בני אדם, שתענוגות חייהם הגדולים מכל הם: הפוגה מהתקפתה של דיזנטריה מתשת, קינות הפה והנחיריים מאבק מחניק, רחצה בים למרות ששרפנלים מתפוצצים מעל פניו בלי הרף, מכתב מן הבית ותצלום של בנייה-משפחה.

בפקודה לאחד ממפקדי המשנה הבכירים שלו, „אם תוכל“ והמציאות: אם לא תיתפס אותה גבעה, כל המאמץ הרב שהושקע בנחיתה — ערכו כקליפת השום.

הגנרל הגרמני

מול מצביא תמהוני זה (תמהוני פייכמה בעיני איש-הצבא בן דורנו) עומדת בניגוד בולט, דמותו של הגנרל הגרמני לימן פון סאנדרס, שמונה מפקד-ראשי לארמיה התור-כית המגינה על גליפולי. לתפקידו זה מינה אותו אגור, שלא רחש לו אמון; לימן פון סאנדרס מצדו לא רחש לו אף מועד כבוד. לימן מתנער מהר מן הדילמה שלתוכה הטילה אותו תכניתו של יריבו המילטון, והערכות

אתא-תורכ

המצב שלו מושתתות על ידיעות ממקור רא-שון ועל הבנה יסודית של אורחות המלחמה. אין הוא מהסס „לזרוק“ גנרלים תורכיים בכי-ריס, המגלים אולת-יד או חוסר-יעילות — ובכך הוא שונה תכלית שינוי מהמילטון, שאינו מעז אפילו לומר מלים בוטות לגנרל שלו המגלה חוסר-הבנה גמור למצב, לא כל שכן „לצררו“ בצרור ולשלחו אחר-כבוד הבי-תה. לימן פוקד — בעוד המילטון מעתיר, כמעט מתחנן.

אתא-תורכ

מקום נכבד מקדיש המחבר לתיאור דמותו המופלאה של הקולונל התורכי מוצספא כמאל, שנעשה לימים נשיאה של תורכיה וכונה „אתא-תורכ“ (אבי התורכים). בחיות רבה מת-בלטת דמותו של איש-צבא כחוש וזועם זה, שלא הגיע לפסגת התהילה בממשל האזר-כיהצבאי של תורכיה לפני מלחמת העולם,

מטה-הצוי, האדמירל פישר, בן השבעים-וארבע, אדם שנחשב סמלו ודמותו של הצי הבריטי „הבלתי מנוצח“. ביד אמונה מתאר המחבר את לבטיו של זקן נמרץ זה, את ייאושו נוכח עיקשותו של צ'רצ'יל, הממונה עליו, ולבסוף — את התפטרותו.

המפקד המוזר

בתיאורו את הפיקוד בשני הצדדים, מגלה המחבר עובדות מתמיהות שרב לקחו. סיר יאן המילטון, שמונה מפקד „חיל-המשלוח אל קושטא“, הוא אדם שכבר עבר את שנת השישים לחייו, מחונן בדמיון של משורר ומרבה לכתוב ביומנו. חש הוא את יתרונותיה של „השיטה העקיפה“ באסטרטגיה, ותכנית הנהיחה שהיא מתכן אינה מניחה מקום לגי-קורת; להיפך, היא זוכה לשבחים מפי עמיתיו מפקדי הצבא והצי, אלא ושהגיע הדברים לביצוע, נכשל מפקד-ראשי זה, מחשבות של פסימיות שחורה תוקפות אותו ליל הנחיתה, ואותן הוא מביע ביומנו. אתה תיהא: על מה ולמה הוא מתנבא לכליונו של חיל-המשלוח כולו? מדוע אין הוא עולה בחוף ודוחק במפקדי הדיביויות שלו להתקדם ולתפוס להם מאהו בגבעות? וביום המחרת, מדוע הוא משוטט באניית מערכה ענקית הלך ושוב ואינו לומד דבר מן הפרטים הרבים שעליו לדעת? ובשלב יותר מאוחר, מדוע הוא שוהה רוב הזמן במפקדה באי שכן (אימברוס) ומחכה להודעות אלחוט ולהודעות טלפון, תחת שינסה ללמוד את התפתחות הדברים ממקור ראשון ולהוציא פקודותיו בהתאם? ומדוע מנוסחת פקודותיו בלשון „עדינה“ כל-כך, השמה לקלס את היעד האמיתי: „עליך להשתדל לתפוס גבעה זו וזו לפני עלות השחר“, אומר הוא

גנ' לימן פון סאנדרס

גנ' המילטון

סד עשה עמו ה- גורל בשימו קץ לחייו בעודו ממלא את תפקידו. הדמות הבריטית המרכזית היא וינסטון צ'רצ'יל, אז הלורד הראשון של האדמירליות ויוזמו של מסע גליפולי. בהתלהבותו, בכוח השכנוע שלו ובעיקשותו מצליח צ'רצ'יל לאכוף את רצונו על עמיתיו. כחסיד הצי וכמפקדו מאמין צ'רצ'יל, שיעלה בידי הצי להבקיע דרך במי-צרים ולהרעיש את קושטא, ובהיותה צומת-העצבים של תורכיה כולה, תביא האגדרלמור-סיה שתשרור בה להוצאת תורכיה מן המל-חמה. ב-19 בפברואר 1915 פתח הצי בהרעשת המיצרים, שנמשכה כשבוע, ובמקביל לכך עלו לחוף חיילי-צי בריטיים וביערו עמדות אויב, כמעט ללא התנגדות. אך סימנים העידו, כי כדי להבקיע את המיצרים ולעלות על קושטא הכרח היה צורך בכוחות קרקע. נעשו הכנות לקראת המבצע האמפיבי, שהיה אז הגדול בתולדות המלחמה. למפקדו מונה הלויס-גנרל סיר יאן המילטון, שנוכרו בהמשך הדברים. מקוצר-רוח, או אולי בגלל „גאוה מקצועית“, דחק צ'רצ'יל בצי, שינסה להבקיע ללא עזרת צבא-היבשה ב-18 במרס. בנסיון זה אבדו שלוש אניות-מערכה (שתיים בריטיות ואחת צרפתית), ומפקדי הצי נרתעו מפני המשך הנסיון למחרת. לפי עדויות שאסף המחבר, עשויים היו להצליח — לוא המשכו בנסיון, שכן התוחתנים התורכיים והגרמניים שהגנו על המיצרים הגיעו אל קצה גבולה של יכולת הסבל ותחמושתם אזלה.

במקביל לתיאורו של צ'רצ'יל מתאר המחבר את עוררו, הלורד הראשון של הימיה (ראש

ברומה לעמיתנו אנוור, טלעת וג'מאל פאשה (האחרון — שר הימיה). אלא שהוא נתגלה בכל גדלותו כמצביא במסע גליפולי, ואחר — כמארגנה ומושלה של תורכיה השסועה והמובסת. כמפקד דיבזיה נמצא תמיד בנקודה הקריטית של החזית — מתבונן, שוקל ומחליט — ובראש הגייסות המסתערים או המנצחים את התקפת-נגד. חייו כמו מכושפים. קליי עים אינם פוגעים בו. זה המצביא המוביל את גייסותיו בקרב, לא זה הדוחק בהם מאחור, או מוטב לומר — המשתרך מאחורי ריגה, דוגמת רבים מן המפקדים הבכירים בצד בעלות-הברית. בשעת הסתערות שכמה כהתאבדות הוא בראש אנשיו, זוחל מיהידה ליחידה ומדריך אותם: „לא להיחפו. לחכות עד אשר ארים אני את השוט — ואז לבוא אחריי.“ כמצביא אמיתי הבחין לימן פון סאנדרס בתכונותיו של מפקד זה, ועל אף טינה אישית (כמאל לא אהר גרמנים) מינהו מפקד גזרה חשובה מאוד באיזור המערכה. במקומו של פאזי ביי המתממה והחסן, שאותו שילח לימן לקושטא בחצות ליל.

חיילי החזית

עיקרו של הספר — החיילים בחזית. הבכורה נתונה לחיילי „אנזאק“ — הם חיילי הקורפוס האוסטרלי והניז'ילנדי, שהם הקרוכים ללב המחבר, בן אוסטרליה. בצד תיאור סבלותיהם — פציעה ומוות, דיזנטריה, מכת הזכר בים, חום הקיץ הלוהט והצינה המקפיאה של החורף, השעמום הנורא, הבזבוז האיום של חיי אדם בעת התקפות עקרות וחסרות-תכלית — מתאר המחבר מתוך אהבה וחיבה את תסס עלומיהם של בני-מגורים אלה, את מסיירתם לרע, את כמיהתם לצאת להתקפה (ולוא כדי להיחלץ מתוך גיהנום-בחיים שעל החוף הצפוף-דתוס, הזרוע פגרי אדם ובהמה, האפוף צחנת-מוות, והרועש תדיר מהמת פגונים מת-פיצצים). מורדה מתאר את רוממות רוחם לקראת פעולה צפויה ואת דכדוכם העמוק לאחר כל כשלון (ורבים היו הכשלונות) או בעת קפאון בפעולות. בחיות מתוארים פרישותם הממושכת ממעמי החיים. תמת זעם

ניצתת בהם למראה קציני-מטה צעיר ומטופש, החובק לעיניהם, בסירה, מותניה של אחות אוסטרלית, מקבוצת אחיות שלקחון לראות „כיצד חי החייל הפרא“, בן ארצן. בסופו של דבר פוגה חצייהאי, וכמנהגם של הבריטים — בהצלחה רבה מעל כל המשוער, כמעט ללא אבידות בנפש. האירוניה שבדבר היא, שבאותות הצטיינות ובשבחים רבים זכה דוקא הגנרל שהמליץ על הפינוי וניצח עלי, מונרו, אשר לדברי צ'רצ'יל „בא, ראה ו... נכנע“.

רעיון גדול שנפרט לפרוטות

וכך, ביד בוטחת ומוכשרה, מגולל לפנינו אלן מורדה אחת מן הפרשות המרתקות ביותר של מלחמת-העולם הראשונה, על בחינותיה האנושיות, המדיניות והצבאיות. עם סיום הקריאה בספר זה חש אתה בעליל, כי עוסק הוא ברעיון גדול שבזבוז, כינון שלא התמסדו בלבי-ונפש לביצועו — וכיון שמעטים היו שהבינוהו. לוא היה מסע גליפולי מוכתר בנצחון — והנצחון היה יותר מפעם כמונה על כף היד — היו בעלות-הברית חוסכות

לעצמן מאמצים רבים במזרח-התיכון ובבלקנים, חושפות את אגפה הדרומי של גרמניה, מכריעות את אוסטריה-הונגריה מאותו עבר ומקצרות את משך המלחמה בשנתיים לפחות. בד"בבד עם אלה היו מונעות מעצמן אבידות רבות בנפש וברכוש. למעשה, לא ניקה איש משגיאות: קיצ'נר, שלא הרחיק ראות ולא הכיר בערכו של מסע אסטרטגי עקיף כזה; גדולי המצביאים הבריטיים, שהאמינו בכל לבב בערכה של מערכת השחיקה הממושכת בחזית המערב; מפקדי הצי, שאבדן כמה אניות מערכה מיושנות הרתיעם מלנסות כוחם שנית; וגם צ'רצ'יל עצמו, שסיכן את הצי בעת שכבר תוכננה פעולה משולבת, דבר שהיה כמעשה הימור מסוכן (כשלונו — פירושו היה לא רק אבידות לריק, אלא גם מתן התראה ברורה לתורכים על הנשקף להם).

**

ארנון בן-נחום עשה מלאכה נאה בתרגומו, המעביר את רוח הדברים כהווייתם. התרגום מדויק, נאמן גם לצד הטכני-הצבאי וגם לרוח הפיוט המלוה לעתים את תיאורן של חוויות בתוך גיהנום המערכה.

בחזית

